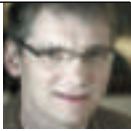

Bíbliukjakið í Miðlahúsinum - viðmerkingar til Arnstein Niclasen (2/2)

HANS ANDRIAS
SÖLVARÁ

Arnstein Niclasen sigur í viðmerking til mín leiklut í kjaki í Miðlahúsinum, at eg, sum kvöldið leið, fór ið og so langt av leið, tá eg saman-bar handritatilgongdina við menningarlæruna hjá Darwin, og at eg veik undan spurningum frá Bergi, tá kjakið kom inn á boðskapin í tekstinum. Sjálvur haldi eg, at eg upp til fleiri ferðir nevndi, at boðskapurin í bíbliuni var einstandandi, t.d. boðskapurin í søguni um kvinnuna, sum varð tikin í hordómi (tað er bara ikki mín skyld, at hendan søgan og annað við ikki er at finna í teimum elstu og bestu handritunum av bíbliuni), og at endin hjá mær var bleytari enn byrjanin. Tað var í øllum førum ætlanin. Tað kann hinvegin ikki undra nakran, at eg sum søgufrøðingur ikki vildi gera meg klókan upp á gudfrøði (minst av øllum átti tað at undra Arnstein Niclasen, sum tykist halda, at eingin hevur skil fyri Gudi), og at eg veik undan spurningum um, hvat eg sjálvur trúði. Eg var ikki biðin um at koma í Miðlahúsið fyri at svara upp á persónligar trúarspurningar, men fyri at jakast um bíbliuna.

Men aftur til mína samanbering við “*natúrligt úrval*” innan menningarlæruna, sum Arnstein Niclasen tykist hava misskilt og heldur var langt av leið. Tað var ikki seint út á kvöldið í kjakinum, sum Arnstein Niclasen vil vera við, men í mínum fyrsta innleggjið, at eg legði upp til, at upprunasøgan hjá bíbliuni minti meira um “*natúrligt úrval*” enn um “*guddómliga opinbering*”. Tað undraði meg stórliga, at eingin spurdi meg nærri um hetta provokerandi uppleggið til kjak (soleiðis var tað í øllum førum ætlað), men tá Arnstein Niclasen nevnr hetta í skeivum høpi í síni drúgvu viðmerking kenni eg meg noyddan til at greiða frá, hvat eg meinti við hesum uppleggi mínum til bíbliukjakið í Miðlahúsinum.

Broytingar, tilagingar og ískoyti til bíbilska tekstin
Tað er ein sannroynd, at tað finnast ymisk handrit av bíbilsku tekstunum. Tann varðveitti hebraiski teksturin av Gamla Testamenti er t.d. ikki samlikur við tann varðveitta grikska tekstin. Jeremiabók í tí grikska tekstinum er t.d. 1/6 stytri enn Jeremiabók í tí hebraiska tekstinum. Millum deyðahavsrullurnar, sum stava frá 200 f.Kr – 70 e.Kr., hava granskarar m.a. funnið fleiri útgávur av Jeremia – eisini eina langa og eina stytri útgávu – og fleiri útgávur av

Jesaja. Granskarar eru eisini komnir eftir, at tað í minsta lagi í tveimum umførum er lagt aftur at Jesaja tekstinum, har tað eisini eru framdar broytingar í tí upprunaliga tekstinum (t.e. í teimum fyrstu 39 kapitalunum). Tað er heldur eingin ivi um, at fleiri av sálmunum eru frá tíðini langt eftir útlegdina. Millum deyðahavsrullurnar hava granskarar eisini funnið fleiri tekstir, sum ikki eru at finna í tí varðveitta hebraiska tekstinum. Tað er í veruleikanum breið semja millum granskarar um, at tekstirnir í Gamla Testamenti, á leið soleiðis sum vit kenna teir, eru vorðnir til so seint sum í öldunum aftan á jødisku útlegdina í Babylon – t.e. eftir 539 f.Kr.

So seint sum í 200-talinum f.Kr. hava tekstirnir verið til í ymskum útgávum, har tað eisini hava verið fleiri týðandi munir. Tað kendasta dømi er helst Jesaja 7:14, sum í tí hebraisku útgávuni sigur, at ein ung kvinna (alma) skal føða ein son, meðan tann grikski teksturin her hevur orðið moyggj (parthenos) í staðin fyri ung kvinna. Jødarnir vóru stórt sæð samdir um tekstirnar í teirra bíbliu umleið 100. f. Kr., men teir høvdu ongan kanon yvir heilagu skriftirnar fyrr enn í 90 e.Kr.

Tað sama kann stórt sæð sigast um Nýggja Testamenti, hóast tekstirnir søguliga liggja tættari at hendingunum enn teir í Gamla Testamenti. Tey fyrstu kristnu, sum skrivadu søguna um Jesus við stóði í m.a. profetorðum í Gamla Testamenti, nýttu ikki sum jødarnir tann hebraiska tekstin av Gamla Testamenti. Tey fyrstu kristnu vóru grikskir jødar, sum nýttu griksku útgávuna av heilagu skriftum jøðanna, Septuaginta. Teksturin er sum nevnt ikki samlikur við tann hebraiska tekstin. T.d. fekk tað avgerandi týðning, at høvundurin av Mattheusevangeliumum, sum skrivaði um 80 e.Kr, vísti til Jesaja 7:14 í griksku útgávuni, tá hann sum tann fyrsti kristni skrivaði, at Jesus var føddur av moyggj. Hesa moyggina hjá Jesaja kenna teir hebraisku jødarnir, sum halda seg til hebraiska tekstin, bara einki til.

Tey elstu handritini av øllum Nýggja Testamenti eru frá umleið 350 e.Kr. – t. e. tey eru avritaði öldir eftir at tey upprunaligu handritini vóru skrivaði. Og tað eru so nógvir (størri og smærri) munir millum tey nógvu handritini, at eingin veit hvussu nógvir eru. Tó vita granskarar, at lagt er aftur at tekstunum. Søgan um kvinnuna, sum varð tikin í hordómi (Jóh. 7:53-8:11), er t. d. lögð aftur at seinni. Endin á Markusevangeliumum (16:9-20) er eisini lagdur aftur at seinni. Kapittul 21 í

Jóhannesevangeliumum er helst eisini lagdur aftur at seinni. Nógv bendir eisini á, at niðrandi orð um kvinnur í fyrra Korintbrævinum (14:34-35) hjá Paulusi eru lögð aftur at seinni. Tað er eisini breið semja millum granskarar um, at Paulus ikki hevur skrivað øll tey brøv, sum í bíbliuni bera hansara navn. Nógv stríð var millum tey kristnu um, hvørjir tekstir skuldu við í bíbliuna. Markion helt í 2. öld e.Kr. at m.a. alt Gamla Testamenti skuldi vrakast. Tað endaði við, at tey kristnu eftir tógvið stríð um 400 e.Kr. samdust um teir tekstir, sum skuldu við í bíbliuna. Tá góðkendi kirkjan vestanfyri Opinberingina og Eysturkirkjan Hebrearabrævið.

Vísindi, trúgv og ein samansvörjing
Fólk innan kirkjur og samkomur hava altíð funnist at granskarum, sum hava víst á feilir og ósamsvar í bíbliuni. Tá Erasmus (1469-1536) í sambandi við arbeiðið við síni griksku útgávu av Nýggja Testamenti frá 1516 legði merki til, at tvey ørindi í fyrra Jóhannesbrævi (5:7-8), sum nevndu trieindina, ikki gjørdu tað í teimum eldru griksku handritunum – einans í teimum yngri latínsku – varð hann av samtíðarinnar gudfrøðingum lagdur undir at spæla við trieindina og guddómleika Jesusar. Ein av teimum, James Lopez de Stunica, fór so langt, at hann alment fordømdi Erasmus og kravdi, at hann setti ørindini inn aftur í komandi útgávur av bíbliuni. Ein annar skulðsetti Erasmus fyri at stuðla trúarvillingum. Tað verður sagt, at Erasmus kendi seg so hótta, at hann gav lyfti um at seta ørindini inn aftur í seinni útgávur av síni bíbliu við eini treyt: at móttøðufólk hansara kundu vísa honum eitt einasta grikskt handrit við trieindarørindunum. Tað megnaðu tey ikki, men frameiddu ístaðin eitt falskt grikskt handrit, sum tey lögdu fyri Erasmus. Hóast sjálvstýtt hjá Erasmus ikki er vitnað í heimildum frá samtíðini, so er tað ein sannroynd, at Erasmus kendi seg so hótta, at hann, eftir at hann fekk tað í loyndum falsaða handritið, lat seg trýsta til at seta trieindarørindini inn aftur í 1522 útgávuna av sínum grikska Nýggja Testamenti. Síðan hava ørindini staðið í flest øllum útgávum av bíbliuni til umleið 1900. T.d. stóðu tey í donsku bíbliuni til 1907. Eingin granskarari ivast í, at Erasmus hevði rætt. Eins og við hvønn eini í Jóhannesevangeliumum kendi eingin av teimum elstu kirkjufedrunum ørindini. Tey eru fyri fyrstu ferð vitnaði í handritum frá

umleið 380 e.Kr., og tey eru helst komin inn í tekstin í sambandi við tað harða stríðið um trieindina. Hóast prógvini hjá Erasmus tók tað 400 ár at fáa tey úr bíbliuni – umleið 1500 ár eftir at tey vóru sett inn í fyrra Jóhannesbræv. Fyrr ella seinni fer søgan um horkvinnuna helst eisini úr Jóhannesevangeliumum. Søgán um Erasmus sýnir, at prógv hava torført við at sannføra trúgvandi, sum enná kunnu finna upp á at falsa heil bíbliuhandrit, fyri at verja sína gudfrøði.

Guddómlig opinbering ella natúrligt úrval
Tað var í hesum høpi, at eg provokerandi segði, at upprunasøga bíbliunnar minti meira um “*natúrligt úrval*” enn um “*guddómliga opinbering*”. Tað haldi eg er ein spennandi hypotesa. Eins og djór sambært Charles Darwin hava lagað seg til tey umhvørvi, sum tey eru komin at liva undir, soleiðis eru bíbilsku tekstirnir gjøgn-um tíðina lagaðir til ymisk trúarlig og mentanarlig umhvørvi. Tekstirnir eru skrivaðir, tillagaðir, týddir og tulkaðir inn í tey umhvørvi, sum teir hava verið nýttir í. Jesaja 7:14 í Septuaginta er t. d. í 2. ella 1. öld f.Kr. týtt inn í eitt grikst-rómverskt umhvørvi, har tað var ein heilt vanlig fatan, at moyggj skuldi føða. Tankin var hinvegin ókendur í tí hebraisk-jødiska umhvørvinum, men tá kristindómurin vaks fram innan griksk-rómverska heiminn, kundi tann grikska útgávan av søguni setast í sambandi við Mariu Moy. Tað er eisini heilt týðiligt, at bíbilsku høvundarnir lagaðu sínar søgur eftir teimum, sum teir skrivaðu til. Matteus skrivaði t.d. til grikskar jødar og førði Jesu ættartalvu aftur til Abraham, tann fyrsta Jødan, meðan Lukas, sum skrivaði til rómverjar, førði hana aftur til Adam, tað fyrsta menniskja. Søguliga er helst lítið í hesum ættartalvum, sum heldur ikki fáast at samsvara; tær vóru skaptar og tillagaðar til ymisk umhvørvi. Tá frásøgnin í Jóhannesevangeliumum um kvinnuna, sum varð tikin í hordómi stendur í (so vítt eg veit) flest øllum nýmótans bíblium, so er tað heldur ikki tí, at søgan er søguliga álitandi ella upprunaliga hevur staðið í bíbliuni. Í stríð við øll vísindalig prógv stendur hendan søgan í bíbliuni tí tann yndisligi boðskapurin um fyrigeving fekk so stóran týðning fyri kristnu trúna. Tað hevur verið tann átrúnadarlígi boðskapurin, sum ofta er tillagaður til nýggjar tíðir, sum hevur ávirkað tey, sum skrivaðu, avritaðu, broyttu og lögdu aftur at tekstunum. Týski gudfrøðingurin Ulrich Becker hevur

peikað á, at kjakið um fyrigeving gjørdist eitt høvuðsevni í 2. og 3. öld e.Kr. Í longdini var helst torført at grundgeva her við stóði í eini ikki-kanoneseraðari søgu um Jesus. Tí kom søgan inn í handritini. Her er tað eisini áhugavert at peika á (sí 1. part), at boðskapurin í bíbilsku søguni um horkvinnuna varð broyttur í mun til boðskapin í teimum eldru og uttanfyri bíbliuna varðveittu útgávunum av søguni, sum segði, at allur dómur var skeivur. Hetta upphaldið samsvavar væl við tað, sum Mogens Müller professari skrivar í eini eftir mínum tykki framúrskarandi lítlari bók um Gamla Testamenti: “*at i hvert fald det store flertal af de enkelte skrifter først har fået deres nuværende skikkelse gennem en længere overleveringsproces, der har bestået i genskrivninger, der især har betydet tilføjelser af nyt stof, i overensstemmelse med et fornyet forkynselsessigte*”. Hetta minnir meira um “*natúrligt úrval*” enn tað minnir um “*guddómliga opinbering*”. Og ger tað í veruleikanum meiningseyst at tosa um eitt serstakt upprunahandrit.

Niðurstøða
Úrvalstankin fyríkemur mær nógv meira sannlíkur enn tann í dag mótprógvaða hypotesan um, at hvørt orð í bíbliuni er Guds orð. Uttan mun til, hvussu vit tulka m. a. søguna um kvinnuna, sum varð tikin í hordómi, so vita vit ikki, hvussu upprunahandritið hjá Jóhannes sá út. Enn minni kunnu vit siga nakað um, hvør tann møgulegi boðskapurin hjá Jesusi til kvinnuna upprunaliga var. Vit hava ongan tekst frá Jesusi, eingi upprunahandrit hjá seinni skrivandi bíbilsku um høvundum, og í øllum førum hesum viðvíkjandi hava vit heldur eingi handrit varðveitt, sum kunnu sigast at útleggja orð Jesusar álitandi. Kanska er tað líka so meiningseyst hjá einum bíbliugranskara at leita eftir einum upprunahandriti, sum tað er hjá einum lívfrøðingi at leita eftir tí upprunaligu apuni. Tekstasøvn sum bíblían mennast (eins og apur) yvir long tíðarbil í tóttum samskipti við tey mentanarligu umhvørvi, sum teir verða skrivaðir, týddir, tillagaðir og tulkaðir inn í. T.d. hevur bíbilska søgan um syndaflóðina røtur í Gilgamesh, einum nógv eldri mesopotamiskum teksti frá umleið 2100 f.Kr., sum veit at siga frá eina líknandi søgu um stóra flóð. Tað er eingin greið byrjan ella greiður endi - har eru einans samansettar tillagingar av tekstunum til ymisk umhvørvi - og menning. Tað merkir ikki, at eg geri upp við boðskapin í bíbliuni,

sum Arnstein Niclasen tykist halda. Heldur ikki sýti eg fyri, at teir, sum upprunaliga skrivaðu bíbilsku tekstirnar, kunnu hava verið meir ella minni guddómliga inspireraðir. Tað, sum eg haldi uppá er, at teir, sum upprunaliga skrivaðu og seinni avritaðu, broyttu og lögdu afturat tekstunum, vóru ávirkaðir av síni egnu samtíð. Og at tað týðiliga sæst aftur í tekstunum. Men ógildar hetta ta kristnu trúna? Nei. Líka so lítið sum menningarlæran ger upp við trúgv, tá hon heldur uppá, at lívið verður ment gjøgnum “*natúrligt úrval*”, líka so lítið verður høvuðsboðskapurin í bíbilsku tekstunum minni “*guddómligur*” av, at hann er vorðin til á ein líknandi hátt. Tað merkir bara, at uttan mun til hvussu framúrskarandi apan ella bíblían eru, so eru ella verða hvørki lívrunnar skipanir ella bíblían nakrantíð fullkomin. Tað leggur størri ábyrgd á okkum sum tulkarar at finna og gagnnýta tann geniala boðskapin og velja frá tað banala órógvíð frá samtíðarinnar høvundum. Tá alt kemur til alt, so er tann kristni høvuðsboðskapurin so mikið sterkur, at hann ikki er treytaður at einum (skeivum) upphaldi um, at hvørt orð í bíbliuni er innblást av Gudi.

Tað var einans tað, sum eg royndi at prógva. At teksturin langt frá er fullkomin. Tí tað er hann ikki. Hvat fólk annars velja at trúgva, havi eg onga meining um.

Bókmentir
• Becker, Ulrich: *Jesus und die Ehebrecherin*. Beihefte zur ZNW, no. 28, Berlin, 1963.
• Chilton, Bruce: *Rabbi Jesus*. New York, 2000.
• Connolly R. Hugh: *Didascalia Apostolorum*. Oxford, 1929.
• Ehrman, Bart D.: *Jesus and the Adultress*. New Testament Studies, 1988.
• Ehrman, Bart D.: *Jesus feilsitert*, Oslo, 2006.
• Jonge, H. J. De: *Erasmus and the Comma Johanneum*. Universitas Catholica Lovaniensis, 1980.
• Metzger, Bruce: *A Textual Commentary on the Greek New Testament*. Stuttgart, 1971.
• Müller, Mogens: *Det Gamle Testamente som kristen bog*. Keypmannahavn, 1997.
• New English Bible. Biblical Study Press, 2005.
• Tregelles, Samuel P.: *An Account of the Printed Text of the Greek New Testament*. London, 1854.
• Wallace, Daniel B.: *The Gospel According to Bart*. Journal of the Evangelical Theological Society, 2006.
• Willker, Wieland: *A Textual Commentary on the Greek Gospels*. Bremen, 2009